Johannes Poethen

ŞAİR - ŞİİR - OKUYUCU

I. Açıklık

Şiirde açıklık: Bu konu üzerinde çok konuşulmuş, çok kez de kötü örneklerle açıklanmıştır. Ama, hiç mi hiç tanıtlanamamıştır. İşte asıl bu tanıtlanamayış, «açıklık»ı güç duruma düşürür; çünkü zamanın güven isteği, deliller aramakta, tanıtlıyamadığı yerde de tanıtlayıcı sözler bulmaktadır.

Tanıtlayıcı sözler, görünür gerçeklerdir. Göze veya kulağa etki yapan, elle tutulan araçlardır.

Şiirler, gerçek ışıklardır. «Güzel yalanlardır, gerçekten de daha gerçek» tirler, gözü açan ve kulağı kabartan eserlerdir.

Tanıtlayıcı sözün açıklığı, düşünce ve duyguyu, bildirilmek istenen bir yere çekmekten kaçamamaktır.

Şiirin açıklığı ise, düşünce ve duyguyu, şiirde gösterilmiş olan dünyaya açmaktan kaçamamaktır.

Şiirde açıklığın, dağınık olduğu ve göz kamaştırdığı yerlerde iki sınırı vardır. Dağınık şiirde dünya, halkalanan sisin içinde erir. Göz kamaştıran şiirde ise dünya kötüleşir ve ancak kandıran, hiç düşündürmeden sürükleyen söz olur. Şiirde açıklık ne tek düzenlilik, ne de tanıtlama ister. O, «içinde yaşadığımız dünya» karşısında bizi tatlı tatlı aldatmaz. «İçinde yaşadığımız dünya»daki bir şeyin yararına veya zararına, onu yalnız yaymak için söz veya yaziyle etki yapmaz. O, bizim içinde yaşadığımız dünyanın karşısına özel bir şekilde dikilir; o, bizim, kendisiyle yaşıyabileceğimiz bir başka dünyadır. Bu iki dünyanın birbirine olan ilgisi üzerinde binlerce yıl hep düşünülmüştür.

II. Benzetme

Bir şair, penceresinin önündeki ağaca bir «benzetme» yapar. Kendi sorumluluk yükümünün ve sanatının titizliğiyle «betimler» onu. Ama okuyucularından hiçbiri, bu iki ağaç arasında bir benzerlik bulamaz. Akıllı bir eleştirmeci her ikisinin, benziyen ve benzemiyen yönlerini över ve şairin burada bir ağaç yarattığını söyler.

Pencerenin önündeki ağaç, iki dünya halinde büyür. Birisi oniki metre uzunluğundadır, ötekine de «öz» denir. Şiirdeki ağaç biricik bir dünyadır. Bu ağacın, imaj olarak, Tanrı sözü olarak (diyelim), üç biçimi var: Bunlar, düzen, selen ve ölçüdür. Her üçü de ne gerçek ağaç!

Ama bu üç ağacın birbirlerine karşı olan durumları nedir? Onları, birbirlerine bağlıyan nedir? Bu oniki metre boyundaki ağaç olmamış olsaydı, bu ağaç şiiri yazılamıyacaktı. Bu «hiç», yahut da bu «anlam» olmamış olsaydı, o zaman yalnız tanıtlama sözü okuyacaktık (daha çabuk yap, dostum, oniki metre odun, sana yukarıdan bakıyor!) Ama biz, pencere önündeki bu ağacı, şaire ağaç şiirinin, Tanrı sözünün esinlendiği Tanrı göğünün bir penceresi olarak alırsak o zaman neler görmeyiz? Yalnız o zaman, benzetiş, benzetiliş ve yeniden yaratılış nerede kalır? «Güzel yalan» ve «gerçekten daha gerçek» nerede olur? Her halde yalnız öyle görünüyordu: O benzeyiş, konuşmalarımız arasındaki hava

gibidir. Ağır olunca uyuruz, hafif olunca da birbirimizi tanımaz hale geliriz.

III. Düşünme

Şair, yazmıya başlamadan önce, her şeyi, en çok da kendisini unutmak gibi aykırı bir ödev karşısındadır: Duyduklarını, düşündüklerini ve anılarını unutacaktır. «Duyularının gürültüleri»ni susturacaktır, hem de öylesine ki, bu duyular duyacak, düşünecek, anacak şairin kendisini yok edecek duygusu da olmalı. Ama o, aynı zamanda, tamamiyle burada da olmalı, kendisini tamamiyle canlı sezişlerle duygularına, düşüncelerine, anılarına da vermeli.

Okuyucu da böyle bir ödev karşısındadır, yalnız o, başka yana yönelmiştir. Şair, dilin dünyasına yönelmiştir. Onun gereç ve güç kullanma isteği buradan gelir. O, düzenler ve dinler; çeker ve iter; açılır ve kapanır. En küçük odak yerinde, şiir yaratılıncaya kadar kendisini toplar ve toparlar. Okuyucu, hem de sırtı şaire dönük olarak, bu odak yerine iner, ateşe girer ve dizileri bir bir dil dünyasına geri verir. Biçimini almış olan bir kelimeyi, bu biricik kelimede saklanmış ve yükseltilmiş anlamı, çevresindeki kelimelerle zenginleştirir...

... İmaj bir teleskop, bir kaleidoskoptur. İmaj, söz gelişi olarak aldığımız ağaç şiirindeki o ağaç, bir kere yalnız kendi için vardır. O, yeni bir şeydir, başka bir şey değil; ancak yeiecek kadar çizgilerle iyice çizilmiş yeni bir ağaçtır ve pencerenin önündeki ağaç değildir; beş, elli, yahut da beşyüz yıl öncesinden olan ağaçlara benziyen ağaçlardan biri de değildir. O, yeni bir şeydir ve başka hiçbir şey değildir. Kaleidoskopu çevirince de, bir ikinci ağaç oluşuverir. Uyanık okuyucu bunu anlar: Bu aynı şeyin yalnız bir başka açıdan görünüşüdür.

Kaleidoskop — Teleskop: İmajın en ufak yerinin, ardındaki büyük alanda bir payı vardır; en ufak yer, en keskin gözle görülebilen o yere kadar uzanır. Başka bir görüşle: tıpatıp uygun ve plastik olan imajın, kendinden çıktığı gibi, gene geriye yansıtıyan gizli bir ortası vardır. Onu bulmak gerekir. Şair de, okuyucu da bunu arar. Ülküsel şiir eğer tanrılardan geliyorsa, ülküsel okuyucu da tanrılardan gelir. Onun bir ândaki bakışı sonsuzdur, tanrılar ile arasındaki uzaklık da gene sonsuzdur.

IV. Karşı koymalar

Her hangi bir işi çok iyi yapan bir insan, bu işin uzmanı olur ve artık bu işten başka da bir iş yapmaz. Her hangi bir şeyi iyi yaptığını, bir biçimi, bir tekniği kolayca, yorulmadan başardığını gören şair ise hemen bir başka biçim, bir başka teknik arar. O, sanatını, işini bilen, her hangi biri gibi yapacak olursa, sanatı o zaman yapmacıklı olur. İşte, sanatçılarla başka alanların ustaları arasındaki önemli ayrılık da bundan ileri gelir; yadırganan başarısızlıkların veya sanatçının «hayat»a, «dünya»ya karşı gevşek tutumunun düşmanca veya «trajik» davranışının önemli sebepleri de gene budur; çünkü tekrarlamanın, hayatta ve dünyada yasa olduğu görülüyor. Yalnız, kendisini tekrarlıyan bir sanatçı, sanatçı mıdır? Sanatçı, tekrarlamaz, karşı koymaları ve coşkunlukları, ona kendisini tekrarlatmaz. Şair, her şeyi yenerek, eriterek yaşar.

Şair, çalışırken, olmıyacak karşı koymalara raslar. Genel olarak dil, özel olarak da biçim, kendisine karşı kor. Kendisinin, kendisine karşı koyması da önemlidir. Değeri küçümsenmemesi gereken gücü ile o, düşüncelerinin üşüşüne karşı kor; isteklerine, korkularına karşı kor, yorgunluğuna, sarhoşluğunun kandırmalarına karşı

koyar...

... Şairi, şiiri ve okuyucuyu birbirinden bu birçok karşı koymalar ayırır. Şiir yönünden karşı koymalar, bir kez, şeklin açılmağa direnen kapalılığıdır. Okuyucu yönünden karşı koymalar, korunmaktan ileri gelmektedir. Alışılmamış olana karşı korunmak, sanat eserinin salt isteklerine karşı korunmak, kazanılmış güvenleri her hangi bir şey uğruna elden çıkarmak zorunda bulunmaktan korunmak, duyuların, ruhun alıştığı duygu, çok kez de iç durum güveninden korunmak; çünkü bütün bunlar, her halde, okuyucunun üzerine eğildiği o yeni gerçeğin önünde soru karşısında kalacaklardır.

«Eskiye bağlı» şiir, bu karşı koymaları uyutur. Böyle bir şiir olmıyan yahut da olmaması gereken bir güveni destekler. Okuyucusuna: bak, sen hiç bir şey yapmıyacaksın der, ve doğru yolda olduğunu söyler: Hiçbir şey değişmemiştir; korkulacak bir şey yoktur; dünya bir otlaktır; hiç kimse kimseyi incitmez der.

«Eskiye bağlı» şiir kafaya, ruha karşı işlemekte son bulmıyan bir suçtur.

Açık şiir, yeni bir gerçek olarak yavaş yavaş bütün karşı koyuşları kaldırır ve onların yerine kendisini koyar. Yeni duygu yerini arar. Duyular, kendilerini yeniden düzenlerler, başka ruh, çok kez de kafa durumu kazanılır. Bunun başarılmadığı yerde de, ya şiir şiir değildir, yahut da okuyucu okuyucu değildir. Elbette ki ülküsel şiiri tanrılar yazacaklardır. Böylesini de gene tanrılar okuyacaklardır.

Çeviren: **Melâhat ÖZGÜ**